

A gagauz autonómia perspektívái

Egy jól működő autonómia nem az elszakadás előszobája, hanem a térség stabilitásának záloga – erről is tanúskodik a februári gagauz népszavazás.

A gagauzok a török nyelvcsaládba tartozó nyelvet beszélő többségében ortodox keresztény vallású népcsoport, akiknek zöme Moldovában (főként az autonóm Gagauziában), Ukrajnában, Törökországban és Oroszországban él. Az autonómia gondolata Gagauziában a Gorbacsov fémjelezte szovjet reformokhoz és ezzel párhuzamosan a moldovai változásokhoz kapcsolódva jelent meg hangsúlyosan. Miután a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaság 1989-ben módosította alkotmányát és a moldávot tette meg államnyelvvé (bizonyos gesztusokkal a más anyanyelvűek felé), ez heves ellenérzéseket váltott ki a Moldovában élő, nem románok közösségei közöttük a gagauzok körében is. A gagauzok lényegében attól tartottak, hogy ez a lépés kikövezi az utat Moldova és Románia egyesülése felé. A gagauzok a Romániával való egyesülés helyett szovjet (később orosz-) orientációjú álláspontot alakítottak ki és képviselnek tulajdonképpen azóta is. Miután a gagauz-moldáv konfliktust követően a román-moldáv egyesülés gondolata átmenetileg lekerült a politikai napirendről, 1994 végén a parlament elfogadta az ország ma is hatályos alkotmányát, amelyben egy autonóm Gagauzia megteremtéséről is rendelkeztek. Az autonóm Gagauziát a moldovai parlament végül 1994-ben hozta létre minősített többséghez kötött ún. organikus törvénnyel („Törvény Gagauzia különleges jogállásáról”). A jelentős különjogokkal rendelkező autonóm Gagauzia egészen a közelmúltig viszonylag pacifikáltan működött (néhány súrlódást és krízishelyzetet leszámítva) és beilleszkedett a moldovai közjogi rendszerbe. Az elmúlt évek meglehetősen viharos belpolitikai folyamatainak kulcskérdésévé az ország nyugati (EU) vagy keleti (lényegében Oroszország) külpolitikai elköteleződése vált. Ezzel lényegében összhangban, a politikai közbeszédben ismét felbukkant Moldova esetleges majdani Romániával való egyesülésének lehetősége. Érdekesség, hogy az utóbbi ügy egyre hangsúlyosabban jelenik meg bizonyos bukaresti politikai pártok és politikusok retorikájában is. Románia egyértelműen Moldova európai integrációjában (becslések szerint több százezer moldovai állampolgár rendelkezik román állampolgársággal), míg Oroszország inkább a független és kelet felé orientálódó Moldovában érdekelt. Moldova és az Európai Unió 2013. november 29-én parafálta a Társulási Megállapodást, tovább gyorsítva ezzel az ország európai integrációját.

A gagauzok csakúgy, mint húsz évvel ezelőtt, ma is szeretnék elkerülni Moldova esetleges egyesülését Romániával és nagy részben emiatt is oroszbarát állami külpolitikát szeretnének. Ezért is került sor 2014. február 2-án Gagauziában népszavazásra, amelyen a megjelenteknek három egymással összefüggő kérdésben kellett dönteniük. A részben véleménynyilvánító (az európai integráció, valamint a keleti közeledés kérdéséről) részben pedig ügydöntő (Gagauzia jogállásáról) népszavazás kiírásáról 2013. november 27-én (vagyis két nappal az EU-Moldova Társulási Megállapodás parafálása előtt) határozott Gagauzia parlamentje (Népi Gyűlés), elfogadva egyúttal egy törvényt is, amely kizárólag Moldova állami szuverenitásának esetleges elvesztésekor lépne hatályba. A törvény értelmében amennyiben Moldova egy másik államhoz csatlakozna, Gagauzia azonnal kinyilvánítaná függetlenségét és létrejönne a Gagauz Köztársaság. A minden addiginál magasabb részvételi arányt hozó (a gagauziai választópolgárok több mint 70 százaléka az urnákhoz járult) eseményen az előzetes eredmények szerint a voksolók 98,4 százaléka a 2010-ben létrejött orosz-fehérorosz-kazah vámunióhoz való közeledés mellett és 97,2 százaléka a szorosabb európai integráció ellen szavazott. Végül a megjelentek 98,9 százaléka támogatta, hogy Gagauzia gyakorolja függetlenséghez való jogát abban az esetben, ha Moldova elveszítené vagy lemondana saját függetlenségéről. A népszavazást a moldovai hatóságok illetve az igazságszolgáltatás

szerették volna megakadályozni. Két bíróság is alkotmányellenesnek nyilvánította és betiltotta, a legfőbb ügyész pedig büntetőeljárást kezdeményezett, ennek ellenére azt mégis megtartották. A népszavazás után a moldovai miniszterelnök a népszavazást törvénytörőnek minősítette. Az ügygel kapcsolatban a román külügyminiszter is megszólalt. Titus Corlatean szerint a „Gagauziában lezajlott ún. népszavazás semmis és érvénytelen, emiatt az semmilyen jogi hatás kiváltására nem alkalmas”.

A Gagauzia autonómiáját megalapozó joganyag lényege, hogy az 1994-es törvény értelmében „ha a Moldáv Köztársaság, mint független állam, jogállásában változás következne be, Gagauzia népének joga van a külső önrendelkezéshez.” Vagyis, abban az esetben, ha Moldova például egyesülne egy másik állammal, úgy Gagauzia jogszerűen válhatna független állammá. Az idézett passzus a törvény elfogadását követően azonnal a viták keresztútjába került Moldovában, ám akkor az Alkotmánybíróság nem találta azt alkotmányellenesnek.

Gagauzia attól tart, hogy Moldova belépése az Európai Unióba középtávon a Romániával való egyesülést jelentheti és ez a gagauz autonómia felszámolásával járhat együtt, ugyanis Románia nem viszonyul kedvezően a területén zajló (például a székelyföldi) autonómiatörekvésekhez. A 2014-es parlamenti választások előtt Gagauzia az oroszbarát Kommunista Párt egyik legerősebb bástyájának számít. Ez a párt nem támogatja Románia és Moldova egyesülését és az ország európai integrációját, ellenben kedvezően áll hozzá a gagauz autonómia kérdéséhez. A Kommunista Párt politikája közel áll az oroszországi külpolitikai érdekekhez, így elemzők szerint a jelenlegi gagauz helyzet mögött bizonyos orosz támogatás is húzódnak és az együttesen értelmezendő az ukrainai nyugati és keleti orientációjú politikai erők közötti konfliktussal. Brüsszel egyelőre kivár, de félő, hogy az EU passzivitása esetén az ukrainaihoz hasonló tartós belpolitikai válság alakulhat ki Moldovában.

Románia elnöke Herman van Rompuy-nek, az Európai Tanács elnökének jelezte, hogy Gagauzia és a Dnyeszteren-túli Terület veszélyeztetheti Moldova európai integrációját, és amennyiben ez a veszély konkretizálódik, úgy Románia nem marad tétlen. A gagauzok nem szeretnék úgy járni, mint az erdélyi magyarok – ahogy arra Mihail Formuzal, a gagauz autonóm tartomány vezetője is utalt. A számukra sok bizonytalanságot (például az autonóm státusz esetleges elvesztését) hordozó európai integráció helyett legalább a jelenlegi helyzet megőrzése vagy az orosz közeledés a céljuk.

A román közbeszédben nem esik szó a gagauz autonómiáról, mivel egy ilyen, közeli és a románok számára különleges országban működő modell a székelyföldi autonómia kérdését is más, adott esetben kedvező megvilágításba helyezné. Ugyanakkor a gagauz autonómia esetleges gondjai, a kilátásba helyezett függetlenségi kérdés rossz fényt is vethetnek az autonómia gondolatára: annak bizonyítékaként értelmezhetőek, hogy az autonómia mégiscsak az elszakadás előszobája. A jelenleg működő gagauz autonómia azonban inkább arra szolgálhat példát, hogy elképzelhető egy nemzeti kisebbségi közösség autonómiája egy államon belül, ez pedig a Dnyeszteren-túli Területtel ellentétben nem veszélyezteti az állam egységét.

Paradox módon, Székelyföld autonómiájának megteremtése jótékony hatással lehetne a jelenlegi gagauz helyzetre, hiszen azt bizonyítaná Gagauzia számára, hogy Románia tiszteletben tartja egy nemzeti kisebbség közösségi akarátát. Moldova és Románia egyesülése komoly forgatókönyvként jelentkezik a geopolitikai szinten. Amennyiben az európai közösség számára fontos a térség stabilitása valamint az orosz tényerés korlátok közé szorítása, úgy be kell látnia: az autonómia nem destabilizál, hanem erősíti egy ország egységét.